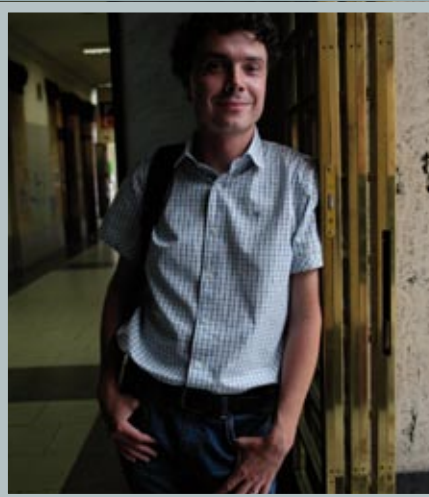

Vzpomínky na baroko

Změna společenského a ekonomického systému po roce 1989 zasáhla také českou krajinu a pozměnila ji. Liberální kapitalismus tlačí na ekonomické využití volného prostoru a zaplňuje jej továrnami, nákupními centry, satelitními sídlišti. Města vykročila ze svých hranic a chaoticky se rozlévají do svého okolí. Dálnice a dopravní stavby krajinu rozdělují, fragmentizují. Neztrácíme tím něco důležitého a cenného?

Pavel Hájek vystudoval Katedru kulturologie FF UK a pracuje ve Státní opeře Praha. Vedle eseje *Česká krajina a baroko* je editorem a spoluautorem dalších knih o české krajině (*Krajina a revoluce, 2005, Krajina zevnitř, 2003 – nakladatelství Malá skála*) a věnuje se vlastní literární tvorbě (*Kráska a Netvor, Host 1998, Měsíc v parku, Větrné mlýny 1999*).

Jaký má kulturní krajina význam a bude mít její devastace nějaké důsledky? Možná nemáme dostatečný odstup, abychom posoudili novou kulturní vrstvu, symbolizovanou tovární halou, dálnicí a mobilním vysílačem. Změny ale vyvolaly intelektuální odezvu, potřebu popsat a pochopit kvalitu kulturní krajiny a její význam pro člověka. Esejisté jako Václav Cílek, Jiří Sádlo a Pavel Hájek začali krajinu zkoumat spíš z pohledu kulturního než přírodovědného. Ve své publikaci *Česká krajina a baroko* analyzuje Pavel Hájek urbanismus českého baroka na příkladu města Jičína a jeho okolí, který je považován za ukázkový příklad krajinné kompozice.

Proč se zabýváte barokní krajinou?

Od dětství jezdím na chalupu u Jičína a v typické barokní krajině se tedy běžně pohybuji. Chtěl jsem zjistit, jestli mé pocity a informace, které jsem schopen z krajiny vyčíst, jsou nějakým způsobem sdílitelné jiným lidem. Baroko se obvykle popisuje z kunsthistorického úhlu pohle-

du. Já jsem ho víc rozprostřel po krajině, díval se, popisoval. A zpětně rekonstruoval původní vzhled krajiny. Nejen prostřednictvím historických pramenů, ale vlastním hledáním stop. Prošel jsem to křížem krážem. Dokonce jsem objevil pár soch, které nejsou zaznamenány.

Po turistických trasách a s průvodcem v ruce jste tedy nechodil?

Je to, jako když navštívíte Slavonice. Město má svůj potenciál, ale naprosto jej vytunelovali lidé, kteří nám ostatním popsali a určili, co je důležité a co ne. Už když do města vstoupíte, jste předpojatý jejich názory. Ve vedlejší ulici mohou často být zajímavější věci než na té hlavní.

A nemá čtenář vašich textů podobný problém? Asi se už nemůže dívat na barokní kompozici Jičínska, aniž by vámi nebyl ovlivněn.

Mé texty nejsou „populární“. Jsou spíš určené lidem, kteří o věc mají zájem a projevují nějakou iniciativu. V interpretacích se snažím být maximálně úsporný

Břevnovský klášter v Praze – další kulturní vrstva baroka nepřekryla (nahore). Broumov – klášter dominuje celému údolí (dole).

Zůstaly jen *vzpomínky na baroko*. Barokní svět už není.

Základní *orientace a dispozice* města. To je klíč...

Valdštejnská loggie: nikdo ji nedokázal dnes rozumně využít

Počaply u Labe – typické dietzenhoferovské dominantní umístění kostela, tentokrát na břehu Labe, zakázka břevnovsko-broumovských benediktinů

a svými představami opravdu šetřím, aby text nebyl příliš návodný a čtenář měl prostor pro sebe. Upřednostňuji reálná historická fakta a data. Nepasuji se do role člověka, který tomu nejvíc rozumí.

Jak se dá číst v krajině?

To závisí na lokalitě. Těžko se čte v místech, ve kterých převládají přírodní prvky. Třeba si myslíte, že je nějaké místo velmi staré, a pak zjistíte, že ho kultivovali ve středověku, ale od té doby se o to nikdo nestaral a lidská ruka tam tedy není patrná. Pokud mě nějaká konstelace zaujme, snažím se rozlišit jednotlivé vrstvy. Když přijdu do města, tak mě nezajímá, jestli je kostel renesanční nebo barokní, ale jak je postaven vůči náměstí, kde je fara, hospoda... Základní orientace a celková dispozice. To je klíč.

Jak baroko ovlivnilo českou krajinu?

V době baroka nastává největší odlesnění české krajiny a její urbanizace. Obsazují se i vyšší polohy, do té doby pusté. Kulturní vlna s sebou nesla obrovskou christianizaci řízenou úřady, vzniká nová vrstva barokních kostelů. V baroku zlidověly určité modely městského života nebo vyšší architektury, které jsou reflektovány v selském baroku. Barokní kultura „prošla“ krajinou...

Byla to jen česká záležitost, nebo byl vývoj v Evropě podobný?

O vývoji v Evropě nemám dost informací. Kulturní změna v Čechách byla výrazná. Samozřejmě šlo o nástup katolicismu, který se musel po Bílé hoře nějak etablovat. Hlavní civilizační a kulturní centra byla relativně izolovaná, a proto můžeme jednotlivé vrstvy lépe odlišit. Ve Francii zůstala silná románsko-gotická struktura a baroko tam není tak výrazné.

Bez pobělohorské rekatolizace by česká krajina vypadala jinak?

Nějakým způsobem by baroko proběhlo, ale ne tak výrazně. Hodně

Vrch Zebín nad Valdicemi – kaple a Valdštejnská loggie (horní snímek). Skalka u Mníšku pod Brdy – křížová cesta má svůj rytmus (dole).

Baroko naplnilo svůj *program krajiny* jako zahrady

Hájek u Červeného Újezdu – poutní cesta se proměnila v cyklostezku (nahore). Sv. Václav u Čelákovic – koleje protínají barokní kompozici (dole).

Kuks – nejvýraznější barokní relikty

gotických kostelů se zbarokizovalo nebo zbouralo. Přišel sem nový kapitál, s jinými vazbami a potřebami.

Baroko nepřekryl ani industriál ani socialismus, jen ho doplnily. Zůstane venkovský kostel na návrší i nadále nejvýznamnějším znakem?

Vzhledem k množství barokních památek se to nejspíš nezmění. Barokní krajina jako taková už ovšem neexistuje, zůstaly po ní pouze relikty, které jsou skutečně nejvýraznější.

Nedochází k rebarokizaci, když občanská sdružení obnovují kaple, kalvárie, cesty, aleje?

Jedna věc je obnova kaple nebo poutní cesty, druhá její oživení. S obnovou to většinou končí a normální lidé to dál nezajímá. Po poutních cestách nechodí, nemají potřebu. Poutnická éra je za námi. Barokní svět se ztratil a už není. Zůstaly jen vzpomínky na baroko. Můžeme o něm přemýšlet a představovat

si jej. Důležité však je, jak s barokním dědictvím naložíme. A jestli obnovíme vztah ke krajině. Měli bychom usilovat o nějakou obecnou kultivaci. Jako když dostanete z EU dotace a posekáte trávu na louce jen proto, aby byla udržovaná.

V čem spočívá kvalita barokního urbanismu?

Teď budu citovat sám sebe. Baroko pojalo krajinu jako souvislou síť významů, která vždy odkazovala k vyššímu, všeobsažnému jednotícímu řádu. Krajinu organizuje jako jednotnou a přesto členitou, jednoznačnou a přesto mnohovýznamnou, srozumitelnou a přesto ne zcela rozluštělnou, jednoglasou a zároveň polyfonickou.

A nelze považovat komplexní a kultivovaný barokní urbanismus za násilí na krajině, za vytěsňování neregulované přírody?

Baroko se snažilo naplnit svůj program krajiny jako zahrady. Každá část

měla danou funkci a i divočina měla svůj prostor. Když barokní člověk procházel krajinou, byla pro něj jasně srozumitelná. V krajině byla viditelná vlastnická práva. Pomocí orientačních bodů jako meze, stromy nebo sochy vlastníci vymezovali své pozemky. Lidé měli za krajinu jako zdroj obživy větší pocit zodpovědnosti, který se ve 20. století vytratil. Za socialismem bezprostřední vztah ke krajině upadl ještě více, protože majitelem se stal stát, tedy nikdo. A každý si dělal, co chtěl. Barokní pevný řád dodnes tolik vyniká, protože moderní krajina řád postrádá.

Kde nejlépe hledat vzorové ukázky barokní krajinotvorby?

Na Jičínsku, ve Šporkově Kuksu, v Zahrádkách u České Lípy, Manětíně, Plasech, na Broumovsku... Obvykle jde o velké komplexy, patřící šlechtě nebo církevnímu řádu. Tak velké koncepty mohly dělat jen elity. Bolševikovi vděčíme za to, že do toho neinvestoval a neničil to. ■